

УДК 172.3

Бойко С.Б., викладач математичних дисциплін вищої категорії
Міфле-Чередниченко С.А., спеціаліст вищої категорії, викладач-
методист

ВСП «Мелітопольський коледж ТДАТУ»

Чернишова Л.М., к.т.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У СТУДЕНТСЬКІЙ ГРУПІ

Анотація. Стаття присвячена способам формування толерантності у підлітків кураторської групи з урахуванням психофізіологічних особливостей студентів, створенню комплексу тренінгових вправ, спрямованих на формування толерантності в підлітковому віці.

Ключові слова: толерантність, психофізіологічні особливості, підліток, поведінка, тренінгові вправи.

Постановка проблеми. Останнім часом проблема толерантності широко висвітлюється у засобах масової інформації на державному та міжнародному рівні. Це пов'язано зі збільшенням випадків нетерпимості з боку вороже налаштованих опонентів по відношенню до інакомислячих людей. При цьому нерідкі випадки відвертих конфліктів, що виливаються в жорстокі і криваві зіткнення. На думку більшості аналітиків, подібна тенденція пов'язана з жорстокістю у відносинах, невмінням тактовно і грамотно висловлювати свою позицію, не зачіпаючи значущі аспекти життя інших людей. Саме тому проблема формування толерантності в сучасному суспільстві дуже актуальна. Найбільший акцент слід зробити на підлітковому віці, так як саме в цей період людина знаходить шляхи і способи грамотної адаптації у дорослому світі. Мислення підлітка ще вбирає в себе все з дитячою безпосередністю, але вже здатне до грамотного аналізу ситуацій і винесенню відповідних висновків з неї. Зараз формується світоглядна картина підлітка і все, що він вбере в себе, буде в майбутньому визначати його життєву позицію і способи поведінки в суспільстві. Актуальність роботи є в необхідності виявлення найбільш ефективних способів формування у підлітків толерантного поведінки, що полягає у створенні ефективного тренінгу з формування толерантності, адаптованого для підлітків з урахуванням їх психофізіологічних особливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Толерантність багато в чому визначається сформованістю соціальних норм і правил поведінки, тому можна зробити висновок про досить ранні можливості створення толе-

рантної особистості. Моральні цінності формуються ще в дошкільному віці з процесом соціалізації та адаптації в сучасному суспільстві [1]. Однак як показують численні спостереження, не всі діти досить вірно приймають дані норми поведінки. Це природно обумовлено неправильними підходами у вихованні, деструктивними впливами суспільства, підвищеною агресивністю і боротьбою за виживання в досить жорстких світових умовах. Все це призводить до того, що у дітей формуються деструктивні стереотипи поведінки, які як правило розквітають у всій своїй «красі» саме в період підліткового віку. У цей час відбувається різкий сплеск гормональної активності. Підліток починає змінюватися фізіологічно і психологічно. У цей період дитина добудовує фундаментальний пласт своєї світоглядної картини, шукає нові шляхи і способи взаємодії зі світом, пізнає нового себе і визначає місце в цьому світі. Саме зараз підліток найбільш відкритий для прийняття ціннісної інформації, що допомагає йому в розкритті хвилюючих його питань буття. Часто в цьому віці підліток йде по шляху найменшого опору – стає членом будь-якого релігійної течії, любительського клубу, шукає собі кумира для наслідування. Це дає можливість досить швидко отримати цілісну світоглядну картину з відповідними цілями і способами їх досягнення. На жаль, в даний час подібні організації діють нелегально і мають на меті деструктивний вплив на психіку людини для підпорядкування та управління їм [2 – 4].

Формування цілей статті. Метою дослідження є створення комплексу тренінгових вправ, спрямованих на формування толерантності саме в підлітковому віці. Найбільш прийнятним вважаємо адаптувати даний тренінг під структуру роботи в коледжі. Це пов'язано з тим, що підліток проводить більшу частину свого часу в освітньому середовищі. Також проведення тренінгу в навчальному закладі дозволить організовано систематично збирати відносно однорідну групу, що полегшить збір найбільш достовірної інформації про ефективність тренінгу.

Соціальний аспект прояву толерантності в шкільному віці пов'язаний як у відносинах з дорослими, так і з однолітками. Однак при ще занадто обмеженому досвіді і прагненні до дорослості розвиток толерантності відбувається, як рух від випадково-ситуативного прояву толерантності (у будь-якій ситуації внаслідок збігу обставин: гарний настрій, діалог про сюжеті предметі, доброзичливий настрій іншого) через визнання можливих толерантних відносин, пропонує педагогом (прояв толерантності регламентується рамками, нормами, правилами поведінки, прийнятими в суспільстві), до доброзичливим відносинам в малій групі (прояв толерантності до членів своєї групи на основі спільної навчальної діяльності, в процесі якої учні накопичують досвід толерантного ставлення один до одного).

Відповідно, з одного боку підліток має багато характеристик дитини, зокрема схильний до гри і ігрових ситуацій. З іншого боку провідна діяльність підлітка – спілкування. У зв'язку виникла ідея розроблення тренінго-

вих комплексів спрямованих на формування толерантності, виходячи з того, що підлітковий вік є проміжним між дитинством і дорослістю з одного боку заснованих на грі, з іншого - на дискусіях та обговореннях. Ціллю дослідження було виявлення найбільш ефективного тренінгу толерантності з метою його практичного застосування у педагогічній та психологічній роботі.

Виклад основного матеріалу досліджень. Об'єктом дослідження були діти підліткового віку (15 років) кураторської групи 1М-15 (куратор Бойко С.Б.). Підлітковий вік є проміжним між дитинством і дорослістю. Відповідно, з одного боку підліток має багато характеристик дитини, зокрема схильний до гри і ігрових ситуацій. З іншого боку провідна діяльність підлітка - спілкування. У зв'язку з цим, була зосереджена увага в роботі на мету виховання толерантності на грі, а також на дискусіях та обговореннях. Перед початком тренінгу толерантності слід повідомити дітям такі правила:

1. Шановне ставлення до учасників ігор;
2. Повага до мовця;
3. Звернення один до одного по іменах.

Приклади вправ.

Вправа №1. Знайомство. Привітання. «Привітайся ліктями». 10 хв.

Підготовка: відставте в сторону стільці і столи, щоб учасники могли вільно ходити по приміщенню.

1. Попросіть учасників стати в коло.
2. Запропонуйте всім розрахуватися на «один-чотири» і зробити наступне:
 - Кожен «номер перший» складає руки за головою, так щоб лікті були направлені в різні боки;
 - Кожен «номер другий» упирається руками в стегна так, щоб лікті також були спрямовані вправо і вліво;
 - Кожен «номер третій» кладе ліву руку на ліве стегно, праву руку - на праве коліно, при цьому руки зігнуті, лікті відведені в сторону;
 - Кожен «номер четвертий» тримає складені хрест-навхрест руки на грудях (лікть дивляться в бік).
3. Скажіть учасникам, що на виконання завдання їм дається тільки 5 хвилин. За цей час вони повинні познайомитися з якомога більшою кількістю членів групи, просто назвавши своє ім'я і торкнувшись один одного ліктями.
4. Через 5 хвилин зберіть учасників у чотири підгрупи так, щоб разом опинилися відповідно всі перші, другі, треті і четверті номери. Нехай учасники привітають один одного всередині своєї підгрупи.

Ця гра ламає звичні стереотипи вітання і сприяє встановленню контакту між учасниками.

Вправа №2. Оцінка згуртованості групи. «Рахуємо до двадцяти». 10-20 хв.

1. Учасники розходяться по приміщенню. Вони повинні рівномірно розподілитися по всій кімнаті і ні в якому разі не утворювати ряд або коло. Як тільки кожен знайде зручне для себе місце, він закриває очі.

2. Мета вправи: група повинна порахувати від одного до двадцяти. (При невеликій кількості гравців досить дорахувати до десяти). При цьому діють такі правила: один гравець не може назвати два числа поспіль (наприклад, чотири і п'ять), але в ході гри кожен учасник може назвати більше одного числа. Якщо кілька гравців одночасно назвали одне і те ж число, гра починається спочатку. Учасники не повинні заздалегідь домовлятися про стратегію гри. Під час виконання завдання не можна розмовляти.

3. Якщо гра ніяк не ладиться, треба підбадьорювати учасників, щоб вони не відчували себе занадто напружено. Можливо, доведеться час від часу смішити гравців, тому що ця гра дуже непроста.

4. Гра триває до тих пір, поки учасники отримують від неї задоволення. Часто учасники забувають про час і роблять все для того, щоб домогтися успіху.

На перший погляд завдання не видається складним, але майже ніколи не буває так, щоб групі відразу вдавалося дійти принаймні до десяти. Після кожного провалу проходить обговорення підсумків: учасники можуть зняти напругу і подумати про те, як вирішити проблему [5, 6].

Для діагностики толерантної поведінки вважається доречним проводити дослідження не тільки за допомогою методик, що визначають толерантність, а й методик, які виявляють різні складові толерантності. Це дало можливість скласти серію тестів, які виявлятимуть толерантну поведінку підлітків. До них ми віднесли наступну методику: вивчення особливостей формування ціннісних орієнтацій. Вона призначена для вивчення особливостей формування ціннісних орієнтацій підлітків. Автори пропонують дві основні групи цінностей: термінальні цінності (Т-цінності - основні цілі людини, що відображають довготривалу життєву перспективу, те, до чого він прагне зараз і в майбутньому) і інструментальні цінності (І-цінності - відображають кошти, які вибираються для досягнення цілей життя). У даній методиці були враховані вікові особливості психічного розвитку учнів, які обумовлюють, з одного боку, функціонування механізму диференціації цінностей, з іншого - характер вибору тих чи інших цінностей як актуальних для студентів.

Методика має два бланка, на яких наводяться списки 16 термінальних і 16 інструментальних цінностей (бланк I і бланк II), кожен з яких випробуваний може оцінити по 5-бальній системі. В інструкції перед початком роботи експериментатор повинен вказати, що оцінюється кожна цінність окремо, відповідно до її значимості для даного випробуваного. Зазначені в даній методиці цінності розташовані довільно, і кожен дослідник може встановити свій порядок їх розташування. Процедура проведення дослі-

дження полягає в наступному. Після інструкції, в якій випробуваним коротко формулюються цілі роботи і пояснюються правила заповнення бланків, їм роздаються бланки I з термінальними цінностями. Випробовуваних потрібно особливо попередити, що робота повинна вестися ними індивідуально, без порад один з одним, списування і т.п.

Експериментатор в процесі роботи весь час повинен стежити за дотриманням цього правила. Не слід надмірно твердо наполягати на заповненні всіх пунктів бланка методики, особливо в тих випадках, коли учасник дійсно не знає, який бал йому поставити для тієї чи іншої цінності. При виконанні окремими студентами першого завдання методики бланк I у них відбирається і дається бланк II. Після заповнення він також відбирається, і учасник залишає приміщення, де проводиться експеримент. Роботу можна проводити як з цілою групою, так і з певною кількістю студентів [7]. При обробці та інтерпретації даних перш за все слід визначити ступінь сформованості психологічного механізму ЦО, тобто особливості диференціації цінностей (вміння студентів проводити ціннісний вибір). Показником, що характеризує цей психологічний параметр ЦО, є варіативність оцінок при визначенні значущості тієї чи іншої цінності.

У випадках, коли учасники використовують всі оцінки 5-бальної шкали, можна говорити про сформованість у них психологічного механізму диференціації. Використання ж випробуваними при ранжируванні цінностей в основному двох оцінок з п'яти (зазвичай тільки «4» і «5») свідчить про те, що механізм диференціації знаходиться на початковій стадії свого формування. Якщо випробовувані всі запропоновані цінності оцінюють одним і тим же балом або взагалі не можуть дати оцінки, то це означає, що диференціація ще не сформувалася. Таким чином, за ступенем сформованості цього психологічного механізму всі випробовувані можуть бути розподілені на три основні групи: 1) ті, у кого є в достатній мірі диференційована структура ЦО; 2) ті, у яких диференційована структура ЦО починає формуватися; 3) ті, у кого диференційована структура ЦО ще не склалася. Відповідно до прийнятої нами концепції ЦО як показника рівня особистісного розвитку, на основі такого аналізу результатів ранжирування цінностей можна охарактеризувати особливості цього розвитку за ступенем сформованості психологічного механізму ЦО.

При аналізі даних про вміння студентів диференціювати необхідно враховувати, що для підліткового та юнацького віку характерна більш дробова і диференційована система оцінок по термінальним цінностям, ніж по інструментальним. Тому угруповання випробовуваних за цим параметром слід вести насамперед за результатами ранжирування термінальних цінностей. Як показали проведені дослідження, типовим може бути такий кількісний розподіл по виділених вище групам.

Таблиця 1

Особливості диференціації системи оцінок

Диференціація	Кількість студентів у групі, %		
	I курс	II курс	III курс
Висока	7	40	45
Низька	28	23	20
Відсутня	65	37	35

Висновки. Формування толерантності у підлітків найбільш ефективно відбувається у грі та у дискусії. У ході дослідно-експериментальної роботи виділено протиріччя процесу формування міжособистісної толерантності студентів, вони розуміють значущість толерантності, але не знають, як її формувати в собі. Робота показала значимість змісту в процесі формування міжособистісної толерантності старшокласників. Вона мала особистий сенс для учнів і включала інформацію про толерантність як загальнолюдської цінності, мотивацію учнів на толерантну поведінку.

Бібліографічний список.

- 1.Щеколдина С. Д. Тренинг толерантности / С.Д. Щеколдина. – М.: «Ось – 89», 2004. – 80 с.
2. Гамрецький І. С. Толерантність і духовна безпека молоді / І. С. Гамрецький // Рідна школа. – 2005. – №4. – С. 26.
3. Декларація принципів толерантності // Віче. – 2002. – №11. – С.12.
- 4.Малкина-Пых И.Г. Возрастные кризисы: Справочник практического психолога [Текст] / И. Г. Малкина-Пых. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 896 с.
5. Станкин М. И. Психология общения: курс лекций / М.И. Станкин – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2000г. – 304 с.
6. Фопель К. Сплоченность и толерантность в группе. Психологические игры и упражнения. Пер. с нем. / К. Фопель – М.: Генезис, 2006 г. – 336 с.
7. Столяренко О. В. Проблема формування толерантних міжособистісних стосунків у молодіжному середовищі / О. В. Столяренко // Рідна школа. – 2010. – 11. – С.54– 60.

Boyko S. B., Mifle-Cherednychenko S.A., Chernyshova L. M. Formation of tolerance in the student group

Summary. The article is devoted to the methods of forming tolerance in adolescents of the curatorial group, taking into account the psycho-physiological characteristics of students, the creation of a set of training exercises aimed at the formation of tolerance in adolescence.

Key words: tolerance, the psycho-physiological characteristics, adolescent, behavior, training exercises.